

Kann Ísland klára seg uttan »peningin úr Ameríka«?

Íslendingar hava óngantíð fingið eina krónu frá Nato ella USA fyri leigu av Keflavíkarstöðini skriva tey bæði Edvard Jónsson og Audbjörg Torsteinsdóttir í einum aftursvari til lesarabrev í Dimmalætting herfyri.

Fyri uml. 24 árum síðani skrivaði ein P.F. Christiansen grein í Dimmalætting, har hann visti á, hvussu ivasamt tað kann vera við einum fyrbrigði sum loysing. Eitt nú íslendingar høvdu ongur fyrimunir av at loysa. «Öll vita, at Ísland ikki kann klára seg uttan peningin úr Ameríka», verður sagt í greinini.

Ein feroyingur sendi úrklipp við greinini til íslenska Morgunblaðið, ið prentaði hana. Blaðið segði, at tað ikki skilti pástandin rættiliga. Úr Christiansen hugsaði um vanligan uttanríkishandil, so kunnu íslendingar illa verið slíkan handil fyrriuttan, og tað kundu feroyingar neyvan heldur. Ta verður vanliga ikki spurt, hvaðani peningurin kemur, bert hvar ein fær tann besta marknaðarprisin. Úr Christiansen hinvegin hugsaði um herstöðina á Keflavíkarflogvølli, so var samlaða inntøkan av henni árið frammanundan (1965) 1.5% (eitt og eitt hálvt prosent) av brutto tjóðarúrtøkuni. «Nú kann brævskrivarin sjálvur meta, um íslendingar standa ella falla við hesi inntøku», sigur Morgunblaðið. Blaðið biður síðani Christiansen at rætta hesa misskiljing í Dimmalætting.

Tað er ikki greitt, um hetta nakrantíð varð gjørt. Tann rætting hevur í hvussu so er ikki havt stóra ávirkan, tí enn er tað vanlig áskoðan millum feroyingar, at herstöðin á Keflavíkarflogvølli heldur íslenska búskapinum uppi. Tað hevur verið trupult fyri íslendingar at skilja, hvørji motiv eru aftanfyrri hesa hugsan. Fyri nokrum vikum síðani fingi vit endiliga eina ábending. Tá hevði Dimma lesarabrev um málið, og har sigur brævskrivarin:

«Tað sum heldur Íslandi uppi er ikki tað, at teir eru leysir frá Danmark, tað eru amerikanarnir á Keflavíkarflogvølli. Var hesin flogvøllur ikki og teir fingi leigu haðani, var neyð og elendigheit har á landi».

Hetta visir á, at søgnin um »peningin úr Ameríka« verður nýtt sum eitt hent amboð í politiska orðadráttinum

millum loysing og samband. Kjarnin í argumentationini er hesin: «Tað nyttaði lítið fyri íslendingar at loysa. Teir fingi jú bara amerikanarnar istaðin fyri danir».

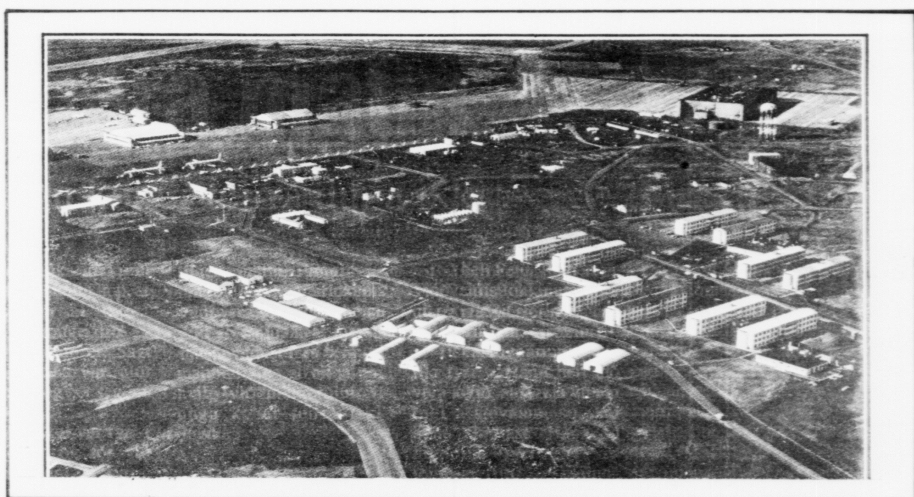
Tað, sum Morgunblaðið á sinni ikki skilti var, at ta feroyingar tosa um inntøkurnar av herstöðini, hugsa teir ikki primert um útflutnings- og arbeiðs-inntøkurnar. Fram um alt verður hugsað um »leigu-inntøkuna«, íslendingar sigast at hava.

Nú skulu vit ikki leggja okkum út í hvørji vopn, nýtt verða í feroyska tjóðskaparkrignum, men verða íslensk viðurskifti drigin upp í hetta kjak, er tað tá ov nógv at biðja partarnar um at halda seg til veruleikan?

Er tað so, at teir ikki kenna veruleikan, so er tíðin komin at lýsa hann. Lat okkum byrja við »leiguinntøkuni«. Her er veruleikin heilt einfalt tann, at einki er í NATO-sáttmálanum frá 1949 um slíkt leigugjald og íslendingar hava óngantíð fingið eina krónu í leigu fyri stöðina.

Meirilutin av íslendingum er samdur um, at hovuðsreglurnar um íslendskt fullveldi og sjálvsavgerðarrætt eru hevdar yvir fíggarlig áhugamál. Kortini kom upp ein rorsla í 70-unum, tann sonevnda Aronisman (nevnd eftir Aron Guðbrandsson, ið stóð á odda fyri henni). Hovuðsmálið hjá Aronismuni var at krevja leigugjald fyri herstöðina. Hendan rorsla doyði seinast í 70-unum uttan nakrantíð at hava fingið undirtøku í Altinginum ella millum almenningin. Hóast kjakið um hetta mál vardi meginpartin av 70-unum (og má sostatt onkuntíð hava verið nevnt í feroysku fjølmiðlunum) trúgva nógvir feroyingar enn, at íslendingar krevja sínar sameindu eftir leigugjaldi.

Inntøkurnar av herstöðini eru tvíttundar: í fyrsta lagi inntøkurnar hjá teimum, sum arbeiða á stöðini, ið øðrum lagi inntøkur av vørum og tænastum, ið verða seldar til stöðina. Her verða nýtt hagtøl frá 1951-1974, sum er tað tíðarskeiðið, tá ið herstöðin hevði tann størsta búskaparliga týðningin fyri

Ísland. Öll seinni töl eru lægri. Töluni eru úr ritinum »Almenn hagtøl« frá íslensku Hagstovuni 1984 og tíðarritinum »Fjármálatíðindi«, ið íslendski Tjóðbankin gevur út.

A) Arbeiðsinntøkan. Í tíðarskeiðnum 1951-1974 arbeiddi í miðal 1.6% av samlaðu íslensku arbeiðsmegini á herstöðini. Aftan á 1980 var hetta tal bert 1% (eitt prosent) av íslensku arbeiðsmegini. Størsti parturin av hesi arbeiðsmegi kemur av Reykjanes-hálvøynni (Keflavík, Njarðvíkum, Grindavík, Sandagerði, Garði). Í 1982 vóru 3.4% av ársinntøkunum á Reykjanes-hálvøynni forvunnin á herstöðini.

B) Handilsinntøkan. Inntøkan av útflutningi, vørum og tænastum til herstöðina í tíðarskeiðnum 1951-1974 var í miðal 2.0% av brutto tjóðarúrtøkuni. Inntøkan var størst fyrstu árin (4.1% í 1951), men lækkaði seinni, serliga í 60-árunum, og kom nokulunda í fasta legu, tá ið Ólafur Jóhannesen úr Framsóknarflokkinum varð forsætisráðharri í 1971 og myndaði stjórn saman við vinstra flokkunum.

Tey endaligu töluni viðv. handlinum eru kortini lægri, tí íslendingar keypa sjálvir vørum og tænastur frá herstöðini. Útflutningurin til herstöðina hevur ligið á so lágu stöð, ikki tí íslendingar ikki vilja selja meira, men tí amerikansku herstöðirnar traditionelt innflyta næstan

alt, tær nýta, úr U.S.A.

Íslendskir politikarar hava uttan mun til flokk og stevnuáhrá altíð mett tað vera umráðandi at skilja millum íslendskt virksemt og virksemt, ið verður útítt í Íslandi sum partur av NATO-sáttmálanum. Støðan hjá øllum flokkum er hendan: Ísland er eitt sjálvstøðugt ríki, sum hevur loyvt sín um sameindu at hava herstöð í landinum »vir eitt ávist tíðarskeið treytað av formligum semjum og sáttmálum, og uttan at krevja gjald fyri tað».

Sum dømi kann nevast, at tíðliga í 60-unum var tann 50 km landsvegurin millum Reykjavík og Keflavík lagdur við betongi. Hetta var eitt hitt størsta tiltak í íslensku samferðslusøguni nakrantíð. Amerikanar bjóðaðu sær til at fígga veggerðina, tí vegurin hevði strategiskan týðning fyri flutningin á landi. Íslendingar tóku ikki av. Táverandi ríkisstjórn visti á, at vegurin einki hevði við herstöðina at gera — hann var innanríkisráðgjafi og mátti gjaldast av íslendingum. Hetta er bert eitt dømi um iløgutíð, íslendingar hava fingið frá amerikanarum vegna herstöðina. Öll slík tilboð hava verið havnað uttan eitt: amerikanarar fingi loyvi at gjalda ein part av Leifstøð, tó nógv minni enn teir høvdu bjóðað sær til. Í eini roynd at steðga amerikansku mentanar-ávirkanini varð amerikanska sjónvarpið, sum í nokur ár sendi uttan gjald

til meginpartin av íslendingum, stongt og gjørt um til lokalt kaðalsjónvarp.

Bert ein partur av tí arbeiði, gjørt verður á Keflavíkarflogvølli hevur samband við herstöðina. Umframt at vera NATO-støð er Keflavík ein altjóða flogvøllur fyri sivila og handilsliga flogferðslu. Öll íslenska uttanlandsflogferðslan uttan Feroysflugvingin fer fram haðani. Sjálvt um amerikanarar tóku seg burtur í dag, fór flogvøllurin og alt Miðnes-okið framhaldandi at hava stóran týðning, sum miðdepil fyri flogferðsluna millum N-Ameríka og Europa, fyri veðurtænastuna í Norðuratlantshavinum, fyri bjarging og eftirlit, fyri arbeiði við altjóða radarstöðir, sivilar og hernaðarligar, fyri íslensku olju-goymslurnar o.s.f.

Var »neyð og elendigheit« í Íslandi, um herstöðin ikki var har? Tað velst um, hvussu ein de finerar hesi hugtøkini. Neyð og elendigheit eru nevniliga ikki so nógv eitt búskaparligt fyrbrigði sum eitt sálarligt og hugsjonarligt. Stigið av fátækradómi sigur ikki so nógv um stigið av elendigheit. Veruliga elendigur er bert tann, sum livir uttan vón um frælsi. Kollektiv neyð í Íslandi er stórt sæð ókend aftan á avtøkuna av kongaliga einahandlinum. Búskaparlig framstig vórðu gjord stígvist ígjøgnum øll árin, íslendingar fyrireikaðu loysing. Skaldskapurin og bókmentirnar frá hesum

tíðarskeiði visa so avgjort ikki á nakra elendigheit millum íslendingar, hóast teir ongan pening fingi úr útlandum. Teir kendu seg rættiliga væl, teir gomlu, og vóru páru leysi, av tjóðskaparligum undirlutakenslum.

Tá tosað verður um pening, íslendingar hava fingið ella ikki fingið úr útlandum, er tað ein óreingilg sannroynd, at Ísland eina ferð tók imóti stuðuli úr Danmark. Hetta var seinast í 1700-talinum, tá ið fólk doyðu í túsundavis kring alt landið aftan á ógvisslastu náttúruvanlukkuna í heiminum í nýggjari tíð. Skaftár-eldgosini. Tá ið danski kongurinn hoyrdi vánatíðindini, sendi hann í knappigum herðindum av samhuga heilar 350 ríksdólar til »de arme stakler udi Island«. Seinni fingi íslendingar høvi til at endurgjalda hesa stórvingnu gávu. Tað var í 40-árunum, tá ið dansir vóru illa fyri aftan á seinna heimsbardaga. Peningur var savnaður inn til frama fyri tey neyðstøðu í Danmark. Aftan á nakrar vikur kundu íslendingar senda niður samsvarendi 100 millión kr. í nútíðar danskum peningi. Onkursvegna varð hendan innsavning tagd burtur í dansku fjølmiðlunum. Sjálvt tilkomnir danir og feroyingar ke a sum av torvheiðum, tá ið teir hoyra um hana í dag.

Audbjörg Torsteinsdóttir
Edvard T. Jónsson